



# Jaspers és Heidegger

GRENDEL LAJOS

Nem hitte, hogy megéri ezt a napot, holott húsz évig másra sem tudott gondolni, mint erre a napra, amikor végre eljön az igazság órája, és lelepleződnek az álszentek, a kimérák és az ártatlan gonoszok, melyek, úgy látszik, mégiscsak kiszívták a vérét az utolsó cseppig, mert ekkor csak legyintett: túl későn van már. A holtakat úgyse lehet föltámasztani, az egykor még oly naiv és egyenes gerincű fiatalok pedig öregek lettek és gonoszok. Az időt nem lehet becsapni. 1968 tavaszán és nyarán azt hitték, hogy övék a világ. P. (nevezzük csak P-nek, úgyseem változtat rajta senki sem és semmi sem, maradjon csak P.) friss diplomás volt, építészmérnök akart lenni, de fizika-kémián végzett, ő pedig valamivel idősebb volt, filozófiát végzett, és ott maradt a tanszéken mint tanársegéd. Nagyon jóban voltak, mondhatni barátok, bármilyen furcsán hangzik ez az egész a történetek után. „Húsz év után újra láttam, lefogyott, de a gőgjét nem vesztette el, pedig most már bukott ember volt – persze nagy nyugdíjjal, ahogy az lenni szokott a bársonyos (és nem véres) forradalmak után.” Megismert, de nem köszönt. Valahogy meg is értette: furcsa lett volna, ha köszön, mert, sajnos, nem lehetett a húsz évet megbocsátani, mert a húsz év nagy idő, és „én a pokolba kívántam őt”.

Viszont 1968-ban majdnem barátok voltak, ha létezik olyan, mint barátság. Nem tudja. Sokat gondolkodott rajta az elmúlt években. Hogy voltaképpen a barátsággal csupán az „én”-t terjeszti ki, az ugyanolyan gesztus, mint az adomány vagy másfajta jótékonykodás, minden tőle

függ és rajta múlik – magyarul: itt ugyanúgy ő az alfa és omega. Ha nem barátkozik, nem marad semmi, ha meg barátkozik, éppúgy nem marad semmi, mert a barátság kettejük dolga, és a másik éppúgy fölmondhatja, ahogy, például, ő is. Szóval összevissza járt az eszébe a barátság és a nem-barátság gondolata, valószínűleg annak köszönhetően, hogy a barátságot annak idején komolyan vette, mint a hősiességet, vagy az életet és a halált. 1968 nyarán a Magas-Tátrában voltak P.-vel és egy-két cimborával, mert másképp nem tudja nevezni őket, mint cimborának. A barátságot P.-re tartogatta, és az az idő múlásával a cimboraságot kinőtte, mint a serdülő gyerek a ruháját és a cipőjét. Július végén az oroszok majdnem bejöttek, a Kriván mellett ücsörögtek, a tábornok mintegy méter magasan égett s megvilágította P. arcát. Olyan sárgás-vöröses volt az arca, mint amikor a kínai dühbe gurul, és felelőtlen kijelentéseket tesz.

– Én a pusztá öklömmel megyek az orosz tankoknak – mondta, de nem volt plágium benne, inkább valami nagy elkeseredés. Ő hitt neki. És talán P. is komolyan gondolta, abban a pillanatban egészen komolyan, mint amikor a kínai dühbe gurul, aztán repkednek a fazekak és korsók és serpenyők.

„Dehát változnak a dolgok, mert a dolgok természete a változás, és ezt még nem tudtam, hogy az örök igazság csak a mennyben létezik.” Másfél év telt el azóta. P. nem lett kövérebb, se soványabb, a haja sem lett göndörebb. Az úgynevezett négyek bandája vizsgáztatta őket állampolgári hűségből. Ez a négyek bandája nem azonos a kínaiak négyek bandájával, az csak jóval későbbi fejlemény, de a négyek bandájának nevezték az egyetemek rémségét, mivel négyen voltak, és ha az illető nem tagadta meg az egy évvel ezelőtti dubceki reformokat, búcsút mondhatott az egyetemi oktatásnak. Nos, ez a P. volt az egyike a négyek bandájának. Hogy száznyolcvan fokos fordulatot hajtott végre, az nem volt kétséges. A kihallgatásunkat megelőző este együtt voltak a La Palomában – ez egy éjszaka is nyitva tartó vendéglő a belvárosban, ott szoktak bableves mellett összeesküdni az állam friss ellenségei, akik ezelőtt három-négy évvel a csúcson voltak, és lakosztályt béreltek a Devinben és a Carltonban. A La Paloma jól jelezte a süllyedésüket – aztán már csak a negyedosztályú ivók maradtak a számukra. P., egy kicsit már ittasan, azt mondta:

– Életed nagy lehetősége van itt. Ha elszalasztod, nem lesz még egy.

Tudta, hogy mire gondol, és eleve kirázta a hideg tőle.

– Én csak megmaradok filozófiatanárnak. Arra is szükség van.

P., ha úgy tetszik, jóindulatú volt. Nemet intett a fejével, de úgy, hogy majd kiszakadt a nyaka a nembe.

– Tévedsz. Hogyha most nem bánod meg „bűneidet”, soha többé nem leszel tanár. Ilyen időket élünk. Úgy ki leszel rúgva, hogy a lábad sem éri a földet... És az oroszok... Hát ők itt maradnak örökre. – Majd még hozzátette: – Új helyzet van. Teljesen új. És ez nagyon sokáig fog tartani.

Júdás jól beszélt, mert magában ezentúl Júdásnak nevezte, mondhatni, nem a percnak beszélt, hanem a sötét örökkévalóságnak, igen, mondhatni a sötétségnek, mert valahogy éjjel is volt szeme, mint a macskáknak, és kitapintotta, egyébként nagyon tehetségesen, hogy őneki, a csaknem harminc éves fiatalembernek, hová kell állnia, ha meg akarja élni a boldog öregkort. Ráadásul ő még jól le is járatta magát. Másnap, az úgynevezett kihallgatáson, nekiment, mint majom az anyja valagának, holott tudhatta volna, hogy itt már eldőlt a játszma tegnap este. Azt mondta:

– Nekimegyek az orosz tankoknak. Még hatvannyolcban. Nem emlékszel rá? Ezt te mondtad.

P. piros lett, mint a kalocsai paprika, és hogy-hogy nem, egész vékony lett a hangja, mint egy gyereké.

– Sosem mondtam ilyet – rikácsolta. – Valakivel összetévesztesz.

– Hát persze – mondta ő. – Olyan idők voltak, amikor sok mindenki másképpen beszélt.

A három további tagnak – nem jut eszébe a nevük – megmerevedett az arca, tudták jól, hogy miről beszél. Látásból ismerte valamennyit. Szolid pófák voltak, nem ártottak volna senkinek, még a hatvannyolcra is úgy gondolkodtak, mint a legtöbb ember. Csakhogy megváltozott a helyzet, és ő, meg néhány társa, nem akarták tudomásul venni. Nem, nem akartak ők többet, csak egy kicsi önkritikát.

Szóval kirúgták az egyetemről, most már fel is út, meg le is út – minden út a pokolba vezet, ha nem vigyázunk magunkra. Szerencséje volt, az egyetemi könyvtárban helyezkedett el, mint afféle segédkönyvtáros, és az is maradt hosszú ideig. Nem dagadt a pénztárcája a bankóktól, de agglégény volt, a kevés fizetésből is megélt. Heideggert és Jasperset olvasta. Ők már újra tilosak voltak. Ezeket csak a nagymenőknek lehetett kikölcsönözni, de a nagymenők inkább Marxot és Lenint olvastak – ha egyáltalán olvastak. Szóval a Jasperset és a Heideggert belepte volna a por, ha ő nem olvassa el tizedszer is áhítattal. Mert különben semmi különös nem történt a városban. Eltelt húsz év, tovább nagyobbodott a város, új híd épült, fölépült Európa legcsúnyább és leghatalmasabb lakótelepe – szóval a város gazdagodott, de az emberek ugyanolyanok maradtak, mint száz vagy kétszáz évvel ezelőtt.

Sokat gondolkozott azon, hogy az egzisztencia a cselekvéssel azonos, de nem azonos az Abszolútummal, viszont rá van utalva. S hogy az egzisztencia fogalmilag nem ismerhető meg, csupán átélhető vagy megvilágítható. Meg hogy a nyelvében egzisztál az ember, a nyelv üzenet a létről és az emberről. És vajon Isten létezik-e? Jó kérdések, el lehet szórakozni velük halálíg. Hosszú időn át próbálta megfejteni a titkát P.-nek, mert a párttagkönyvcseré csak egy szédítő karrier kezdete volt. Hogyhogy nem leplezték le? Talán mindnyájan olyanok voltak? Persze tudta ő jól, hogy a karrier megmarad, a többi meg elszáll. Persze hogy mindnyájan olyanok voltak. Ez nem is

olyan nyakatekert igazság. Tulajdonképpen ő volt az igazán nyakatekert, mert a büszkeség nem vitte rá az önkritikára. És, tulajdonképpen, hosszan is tartott ez a húsz év. Mikor a kommunizmus összeomlott, és P.-nek mennie kellett, no nem annyira, ahogy megérdemelte volna, egyszer, a vasútállomáson találkoztak. „Én Pestre utaztam, ő a Magas-Tátrába – de most már egyedül. Arra gondoltam, hogy előbb-utóbb mindenki egyedül marad a saját emlékeivel, bármennyire is kellemetlenek azok. Ő hosszan és kissé csodálkozva rám nézett, mint aki nem tudja, hogy ma van-e vagy csak a tegnap kísértései szabadultak el. Én is ránéztem. Körülbelül két méter választott el egymástól. Most itt az alkalom... Most megpofozhatom annak a húsz évnek minden terhével...” De hát túl késő volt, és azt a húsz évet nem hozza senki sem vissza. És odébbállt.

Először a rendszerváltás után szabadnak érezte volna magát, de ez a szabadság nem volt olyan, amelyre számított. Nem is volt szabadság. Illetve volt is, de csupán egy pillanatra. Mert elszállt, mint a füst. Egy pillanat alatt elszállt. Talán mert túl későn érkezett, talán mert a lemondás erősebb fészket rakott beléje, mint azt gondolta volna. Talán mert, az igazat megvallva, semmi sem változott? Jöttek az egyetemisták már decemberben, és följajlották a filozófia tanszéken a filozófiatörténeti állást, de ezt ő visszautasította. Azt mondta:

– Ha egyszer belépek az egyetem kapuján, örökre fogva tartanak az előadások. Én pedig, most már, szabad ember leszek.

A diákok úgy néztek rá, mint egy hibbantra. Nem mondták, de a hallgatás is elárul valamit. Talán többet, mint a beszéd. Végül is az egyetemi könyvtárban kapott ismét állást, de sokkal előkelőbbet, mint hajdanán. „Szabadon kutathattam, nem volt előírva semmilyen szabály.” Életfogytiglan tartott, legalábbis azt mondták. Délután ment be, és este hét és nyolc között megvacsorázott. Utána visszament a könyvtárba, beült az első emeleti szobájába, és nem gyújtotta meg a villanyt. Várt, hogy jöjjenek. Nagy szoba volt, tele könyvekkel és mappákkal – 17. és 18. századi mappák voltak, kissé elsárgultak, de vitathatatlanul jó minőségűek. A szobájába beáramlott a fény, mivel a neon éppen az ablakába világított, és a könyvtárból is elolvashatta a nagy, latin betűs címekeket. Mennyi cím? És ha az ember utánajár, ugyan minek?

Először az árnyékok jöttek, hogy ne ismerjék fel őket, bár erre nagyon csekély volt az esély, mert németek voltak. De hát jobb félni, mint megijedni. A szobájában épp annyira világos volt, hogy megkülönböztesse kettőjüket. Az egyik magas, bajszos volt, mint a svábföldi földművelő, a másik egy kicsit pszichológus, egy kicsit filozófus. „A németeknek sosem volt humorérzékük – ez is látszott rajtuk, én pedig már jó ideje elveszítettem minden humorérzékemet.” A nyelv a lét hangja, ezt megjegyezte magának. Megelőzi az embert s a történelmi változásokban önálló életet folytat.

Vajon ő is? Még megjön a humorérzésem..., gondolta vidáman. A magas bólintott, a másik pedig Istenben hitt, de nem fogadott el semmiféle vallási közösséget sem. Vagy rosszul mondja?

– Ma megint csak sakkozni fogunk? – kérdezte a magasabbiktól. Ő bólintott. – És már megint vereséget szenvedek? – sóhajtotta. Ő fölhúzta a szemöldökét. – Hát lássuk, miből élünk – mondta csöndesen. Vagy csakis ő hallotta? De éjfélre azért minden alkalommal hazaért. Azért, hogy újra megismétlődjön a nagy találkozás, melyről senki, de senki nem tudott.

